

ИЗПИСВАНЕТО НА АРХИВНИЯ ШИФЪР

Повод за редовете, които следват, е обстоятелството, че напоследък се наблюдава в практиката на нашите архиви (при шифрирането на архивните единици) и в публикациите на текстове на документи и на справочници *непоследователност в изписването на шифъра*. А няма причини за такава непоследователност. Тя не е предизвикана нито от формулирани нови изисквания на Главно управление на архивите, нито от някакви по-съществени затруднения в практиката.

Нека напомня, че архивният шифър е важен инструмент в процеса на търсене и предоставяне на ретроспективна документна информация. Както отделният човек има своя единен граждански номер, който го идентифицира, отделяйки го от останалите индивиди, така и документите, групирани във фондове и архивни единици получават в резултат от научно-техническата обработка архивен шифър – средството, чрез което те могат да бъдат точно обозначени и съответно, намирани. Затова и второто, синонимно означение на този инструмент е “искови данни”.

В Методическия кодекс на ГУА, в частта за научно-техническата обработка е казано, че “Съкратеното наименование на архива, номерът на фонда, на описа и на архивната единица представляват исковите данни на архивната единица”¹. В коментара за графите на каталожния фиш е отбелязано, че “Исковите сведения, осигуряващи издирването на документите са: наименование на архива, номер на фонда, номер на описа, номер на архивната единица и номер на листа”². А в Речника на архивната терминология е дадено определение на “Искови данни на архивен документ” с думите: “Съкратено означение на данни за принадлежността на документа към определен комплекс (архив, фонд, опис и др.), което служи за неговото намиране”³.

Чрез архивните шифри (едни или други като начин на формиране и изписване в различни страни⁴) се отразява и закрепя преди всичко разпределението на документите по архивната мрежа. За разлика от книгите (и останалите видове

библиотечни единици), които са многоекземплярни, и се пазят, повтаряйки се, в стотици и хиляди обществени и лични библиотеки, документите се нуждаят от означаване на *институцията*, която носи отговорност за тяхното физическо опазване и която създава възможностите за тяхното използване.

Както всяка друга област на живота, както всички други институции, и мрежата от органи за управление на Държавния архивен фонд (назовавани предимно “държавни архиви”) търпи развитие във времето. Не могат да са веднаж завинаги дадени и неизменни нито броят на архивите, нито названията им, нито мястото им в административната йерархия на страната. Въпреки това обаче, навсякъде по света се търси възможната стабилност. Вече повече от два века Националният архив на Франция (Archives Nationales de France) не променя обхвата си на отговорност (профила си) и се нарича по един и същи начин. Лека промяна настъпи в името на националния архив на САЩ – от National Archives and Records Service (Национална *служба* за архивни и текущи документи), на National Archives and Records Administration (Национална *администрация* за архивни и текущи документи). И т.н. В почти неизменен вид са имената на департаментските архиви във Франция, на щатските архиви в САЩ, на архивите на провинциите (Landesarchive) във ФРГ. И тук примерите могат да бъдат продължени. Консерватизмът в тази област никак не е за порицаване. По-скоро, за избягване е прекалено честото реформиране на структурите, водещо, разбира се, до нови наименования, а оттам и до промени в архивните шифри, които затрудняват намирането на документите.

Напълно да се избегне преструктурирането е невъзможно. При регионалните архиви то е свързано с поредните административно-териториални деления на съответната страна. В други случаи – с преструктурирането на държавната администрация в нейната цялост. А някои промени в архивната мрежа се диктуват даже от политически и финансови съображения, какъвто беше случаят в България с обединяването на ЦДИА, ЦДА на РБ и ЦДТА (30.12.1992 г.) в Централен държавен архив (ЦДА), към който беше присъединен и ЦПА.

Налага се при такива обстоятелства да се търсят начини промените да се отразяват минимално върху архивните шифри. Сполучлив беше опитът на

българските архиви да се излезе от възникналото затруднение – наличието на четири самостоятелно водени списъка на фондовете, а оттам и на четири поредици от повтарящи се номера на фондовете в новия (единния) централен архив. Въведоха се (с писмо на ГУА до архивите в страната от 28.01.1994 г.) промени само в изписването на номерата на фондовете, като се добавиха към тези номера различаващи поредиците буквени индекси (**К** – за фондовете на бившия ЦДИА, **А** – за фондовете на бившия ЦДТА и **Б** – за фондовете на бившия ЦПА). Без допълнителен индекс към номерата си останаха фондовете от периода след 1944 г., тъй като те са най-много на брой и тъй като попълването на този комплекс от документи продължава интензивно и днес. Разбира се, името на архива нямаше как да не бъде изписвано оттук нататък по новия начин.

В регионалните архиви не се налагаха в този момент промени в наименованията на самите архиви. Те оставаха в предишния си вид, заедно с индекса **К** за фондовете от периода до 1944 г. Само номерата на фондовете от новата, трета поредица (тези от бившите регионални партийни архиви) се допълваха с индекс **Б** (аналогично на фондовете на ЦПА в централния архив) и с индекс **В** – за фондовете на предишния Градски партиен архив на София, предадени в Държавен архив-София.

В един по-следващ момент, с приемането на Устройствения правилник на ГУА на 02.05.2000 г., настъпиха промени в названията и на архивите по места. Към обичайното име на всеки от тях започна да се добавя административният ранг – “териториална дирекция”. А това от своя страна доведе до колебания по отношение на изписването на името на архива в шифъра.

Изхождайки от няколко поне съображения смятам за разумно да се прави разлика между изписването на името на архива в бланката, която той използва за кореспонденцията си, за издаване на справки (или в други подобни случаи) и изписването на името на архива в шифрите на документите.

В бланката са наистина нужни такива актуални (периодично променящи се) елементи като название на висшестоящото учреждение или статут на архива от гледна точка на държавната йерархия. Например:

Министерство на информацията и съобщенията

Централно управление на архивите
Окръжен държавен архив - Смолян

или

Министерски съвет

Главно управление на архивите

Териториална дирекция “Държавен архив” - Смолян

Шифрите обаче трябва да са кратки, да не съдържат излишни или променливи данни, да са стабилни. Не са необходими никакви пояснения от рода на “Окръжен” (или “Областен”?) като в съчетанието ОДА-Смолян, нито пък “Териториална дирекция” в съчетанието ТД “ДА”- Смолян. При двете неразличими при съкращаване “О” поне се разбира, че се означава обхватът - окръг или област (както във Франция - департамент или в САЩ – щат). При “ТД” и това липсва. Значението на “териториален” е “не-столичен”, “провинциален”. Напълно достатъчно е всъщност след “ДА” да се съобщава градът, който е седалище на съответния архив и названието да се свежда до **ДА-Смолян, ДА-Кюстендил, ДА-Перник** и т.н., без да изясняваме, че съответният град е окръжен, областен или териториален (?) център. А в случая с Централния военен архив (**ЦВА**) няма абсолютно никакво значение дали архивът е с даден му в някакъв момент ранг “Дирекция” или “Главна дирекция” (както също приляга), тъй като в следващ период от време рангът може да е някакъв друг или пък Министерството на отбраната да реши да си върне архива в собственото лоно. От което той няма да престане да бъде централният военен архив на страната. Известна доза предвидливост в изписването на шифрите не е излишна, тъй като много важно тяхно качество е стабилността.

Към това следва да се добави, че е много неприятен разнобоят, който се наблюдава понастоящем в българското архивно пространство (ако употребим този моден, но подходящ за случая термин). Повечето архиви като институция и повечето архивисти и историци изследователи като автори, изписват шифри под публикувани документи или в препратките си под авторски текстове като възприемат и следват изложената по-горе логика. Други обаче се заблуждават, че

са длъжни и в шифрите (като в бланките) да посочват цялото, актуално за момента, название на архива⁵, та в крайна сметка се получава впечатлението, че този въпрос е оставен на самотек и от никого не се регулира⁶. Неприятен факт за една централизирана система, каквата е архивната.

Голяма пъстрота се наблюдава също така при изписването на буквените индекси, добавяни към номерата на фондовете от различни поредици. Тези букви са ту главни, ту малки, ту плътно допрени до цифрите, ту с отстъп от тях⁷. Понякога подходът е различен в рамките на един и същ сборник, на един и същ справочник. Това издава, най-малкото, неакуратност.

Големината на буквените индекси е точно определена както от съществуващите преди разпоредби по въпроса, така и от цитираното по-горе писмо на ГУА от януари 1994 г. Там всички **К, А, Б, В** са изписани като главни. При една централизирана архивна система, каквата имаме и ние (наред с останалия съвременен свят), и при обявеното единство в методиката, нарушаването на това изискване е, меко казано, нежелателно.

Оставям настрана въпроса какво би се случило ако текстовете бъдат цифровизирани и ако опитаме по тях да издирим документи с определен шифър или поне документи от един някой архив. Няма съмнение, че даже най-добрата “търсачка” ще се окаже безпомощна.

Бележки

¹ Методически кодекс. Главно управление на архивите при Министерския съвет. С., 1982, с. 233.

² Пак там, с. 276.

³ Речник на българската архивна терминология със съответствия на руски, френски, английски и немски език. Варна, 2002, с. 39.

⁴ Френската система, например, е стара и при индексацията се използват сложни комбинации от римски цифри и латински букви (главни!). Началото ѝ е сложено преди повече от два века, налагали са се промени и използването ѝ е свързано с доста неудобства. Вж по въпроса *Дойнова, Цв., [Ст. Петкова]*. Впечатления от някои моменти в работата на френските архиви. ИДА, кн. 17, С., 1969, с. 369.

⁵ По погрешна аналогия с използваните преди време съкратени наименования ОДА и ОПА се появиха напоследък изписвания като ТДДА – трудно произносими, а и разбираеми едва след доста мислене. Един само пример (за да не претоварваме изложението) – в много доброто иначе издание от 2002 г. “Хроника на събитията в Шумен през XX век” шифрите

в библиографията започват с **ТДДА-Шумен**. Липсват кавичките около “ДА”, а те са необходими, тъй като определението “Териториална дирекция” не е прилагателно (каквито са “Окръжен” и “Областен”). Липсва и запетайка след името на архива, а тя е абсолютно задължителна, за да се отдели името от следващата съставка на шифъра - “Ф.”

⁶ Тенденцията към разнобой е явно заразителна. Виждайки, че няма системност и единство в практиката на архивите, даже опитни изследователи, работили години наред над архивен материал, започват да прокарват свои модели на цитиране. В книгата, примерно, на Вера Бонева от 2002 г. “Българското възраждане в Шумен и Шуменско. Църковно-национални борби и постижения” архивите се назовават **ДА-Ш, ДА-В, ДА-Варна, ДА-Видин, ДА-Р, ДА-ВТ** (наистина, обяснени в списъка на съкращенията). Освен това, буквеният индекс “К” след номерата на фондовете е редовно изписан с малко “к”, макар в изданията на най-често цитирания от авторката Държавен архив-Шумен индексът да е съвсем правилно употребяван – главно “К”.

⁷ Подобни примери има за съжаление и в Архивен преглед, и в такива внимателно изработени издания като юбилейното “Държавните архиви” от 2001 г.

Публикувано в Арх. преглед, 2004,
кн. 3-4, с. 40-43.